

Андреана Ефтимова¹
(София)

Езикът на комунистическата пропаганда за Възродителния процес (въз основа на материали в помощ на агитаторите, докладчиците и лекторите)

Ключови думи: възродителен процес, пропаганда, лингвостилистични похвати, бюлетин, постистина

Keywords: revival process, propaganda, linguistic techniques, bulletin, post-truth

Интересът към езика на пропагандата на комунистическия режим се вписва в съвременните изследвания на специализираните езици, които осигуряват комуникацията в редица репресивни институции и в публичната сфера на страните от социалистическия блок (вж. например Mazurkiewicz–Sułkowska 2020; Стаменов 2019 и др.).

Отношението на комунистическия режим към мюсюлманските общности в България е свързано с няколко кампании за преименуване, като кулминацията на този процес е през зимата на 1984–1985 г. след Решение № 84 от 25 февруари 1969 г. на Политбюро на ЦК на БКП за „приобщаване на българския народ в борбата за социализъм и комунизъм“ (вж. Михайлов 2016). Във връзка с този процес са подготвени редица указания за обяснение на предприетите действия.

В настоящия текст се анализира езикът на текстовете от бюлетин с материали в помощ на агитаторите, докладчиците и лекторите, разпространен от Дома за политическа просвета към Окръжен комитет на БКП – Габрово. Бюлетинът е втори по ред от серията Патриотично възпитание и е издаден през април 1985 г. Текстовете в него са разпределени в три раздела: първият представлява отговори на зададени въпроси, вторият – статии, а в третия са поместени приложения –

---

¹ ORCID 0000-0001-9232-7243

откъси от стари текстове в чуждо авторство. Авторът и съставителят на материалите к.ф.н. Цаньо Стойнов е озаглавил бюлетина „Плът от плътта на народа“. Анализират се текстовете в първите два раздела, тъй като те са създадени, за да разяснят официалната версия за т.нар. възродителен процес.

Целта на анализа е да установи пропагандните стратегии на комунистическия режим при публичното огласяване на събитията, известни като Възродителен процес. Отправна точка при идентифицирането на пропагандните стратегии е съвременното разбиране за пропагандата като „последователни, трайни усилия за създаване или оформяне на събития с цел да се повлияе на отношението на обществеността към дадено начинание, идея или група“, тъй като „одобрението на обществеността е от ключово значение за всяко голямо начинание“ (Бернайс 2019: 22, 24). Ефективността от тези усилия зависи не само от отчитането на характеристиките на индивида и масовото съзнание, но също и от „особеностите на анатомията на обществото с неговите взаимосвързани групови формации и лоялности“ (пак там, 25). Ето защо при търсенето на езиковите средства, формиращи пропагандната технология, се идентифицират не само събитието и участващите групи в него, но и общественият контекст.

В относително скромния обем на бюлетина са поместени текстове, в които се откриват пропагандни стратегии, типологизирани в няколко групи.

I. Евфемизация и дисфемизация на речта

Известно е, че евфемизацията на речта е ефективен похват за формиране на общественото мнение, като се омаловажава истината за някои събития и факти, като се предизвикват положителни асоциации за тях. Манипулирането на общественото съзнание в този случай се осъществява чрез регулация на негативното въздействие на преките наименования на стигматизирания в дадено общество денотат, създаването на „по-изгодна за адресанта картина на реалните събития“ и затрудняването на критическото възприемане на информацията (Ефтимова 2016: 228).

1.1. Евфемистични и дисфемистични наименования на събитието и участниците в него (проследяване на номинативни вериги) в текстовете на Бюлетина

Механизмът на евфемистичното преименуване се описва като компромис между семантиката (отразяваща същността на денотата) и прагматиката (отразяваща интересите на говорещия). Стремежът е да се предаде предварително формирано отношение към събитията.

Част от новоговора на тоталитарната власт в България е подмяната на названията с такива, които да представят събитията, като направляват интерпретацията им. За тази цел са изведени наименованията от номинативните вериги за ключови понятия, засегнати в двата раздела: *възродителен процес, български турци, българи*.

Възродителен процес:

- *възстановяването на българските имена; масово възстановяване на българските имена; връщане към българския род; историческа закономерност, отразяваща новите исторически условия и новото съзнание на целия наш народ; процес на проясняването на българското национално съзнание; възродителен процес (за първи път на 10 стр., а след това на с. 13); преодоляване на отрицателните последици от петвековното османско робство; освобождаване на наше население, което носи последиците на систематическата асимилация; превъзможване на вековните наслоения и предразсъдъци, които са им били втълпявани по отношение на България и българите; акт последователно хуманен; пътят към щастие, сигурност и спокойствие в родната земя (из раздела Отговори на зададени въпроси);*
- *голямо събитие; време разделно; новото време разделно, когато човек откъсваше от себе си старото си име, за да обърне гръб на раздвоеността, на консервативните сили, дето назад го дърпат (с. 18); то идва тъкмо навреме, тогава, когато не можеше повече да се бави (с. 18); бързо протичащ възродителен процес (с. 19); вълнуващо и познато на всички събитие, което наричаме с обикновените думи: възстановяване на българските имена (с. 20); събитието; смяната на имената на отделната личност не е нещо ново в човешката история (с. 20); носи добро; приемането на ново име не е привилегия на напите, разните духовни санове и на монасите. То е свързано със стремежа към обновление и дълголетие (с. 20); нещо ново в историческия път на народа и в живота на отделната личност (с. 22), ново раждане, нов път и щастие (с. 22); за да се почувстват спокойни и сигурни в собствената си родина (с. 23); освобождаване от вражеския шантаж чрез възстановяването на българските имена (с. 23); третата масова смяна на имената на част от нашите сънародници (с. 24); характер на революционен исторически акт, чийто основен смисъл*

е пълно връщане към българския род (с. 24); „Онова, което е смяна на имената в индивидуален план, погледнато в обществено-исторически план е възстановяване на българските имена“ (с. 24); връщане на помохамеданчените българи към родните сестри и братя (с. 24); възстановяване на българските имена (с. 25); завръщане на всички деца на майка България в семейството ѝ (с. 25) (раздел Статии).

Конотации на номинативната верига:

Чрез ексцерпиранияте наименования на възродителния процес се набляга върху идеята, че се прави възстановяване на имената с цел връщането към българския род и семейство, към българските братя и сестри на откъснати поради драматични исторически обстоятелства групи; че преименуването е резултат от проясняването на раздвоеното съзнание на тези групи, което е било замъглявано от вековни наслоения, предразсъдъци и вражески шантаж:

Нещо повече, възстановяването на българските имена по своята същност е пълно преодоляване на отрицателните последици от петвековното османско робство. То е израз на пълното освобождаване на онова наше население, което носеше върху себе си последиците на систематическата асимилация, осъществявана спрямо българския народ от поробителите (с. 12).

Събитието е определено, като хуманно и вълнуващо, като път към щастие, сигурност и спокойствие на родната земя, като предвещание на добро:

От дълбока древност са дошли различни поверия. Едно от тях гласи, че смяната на името носи добро на неговия носител (с. 20).

Много съществен е акцентът върху новостта на ставащото, върху неговата революционност и мащаб. Във втората част на помощните материали в подзаглавие на с. 17 се открива словосъчетанието *време разделно* („Ново време разделно“), което е препратка към заглавието на романа на Антон Дончев, разказващ за легендарно помохамеданчване на българи в Родопите. Чрез него се подчертава, че е настъпил етап, в който трябва да се поеме по нов път и да се скъса със старото, ретроградното, консервативното. В същото време в други пасажии се въвежда идеята, че се случва нещо правено преди – приемането на ново име не е нещо непознато в човешката история и не може да е привилегия само на лицата с духовен сан, дори се споменава, че се

извършва трета масова смяна на имената, процесът е познат и обикновен.

Българските турци:

- *потомци на някогаишните помохамеданчени българи; българи със замъглено национално съзнание; най-безправна част от нашето население; потомци на помохамеданчени наши сродници; това население; потомци на помохамеданчените някога българи; синове на същия този народ, от който някога са били откъснати прадедите им, за да бъдат помохамеданчени насила; нашите сънародници, с които делим и труд, и хляб; това наше население; български мюсюлмани; „български турци“; част от населението на България; такива наши съграждани, които са с възстановени български имена; наши сънародници, които и без това не малко са изстрадали поради своето наследено от историята раздвоение; тъй наречените „български турци“; онова наше население; равни с останалата част от нашия народ; оковани от консерватизма, фанатизма и национализма, внушавани от турската реакционна пропаганда; потомци на насилствено помохамеданчените в миналото българи; български граждани на нашата социалистическа родина с права и задължения съгласно българската конституция и нашите закони; потомците на помохамеданчените в миналото българи; тези сънародници (из раздела Отговори на зададени въпроси);*
- *потомците на насилствено потурчените някога българи; лутат се в раздвоение, подхранвано от враждебни на нашето общество сили; с обременена духовна наследственост; раздвоение между активното участие в социалистическото съзидание и недоизбистреното им национално съзнание; наши сънародници; драматично раздвоените наши кръвни братя и сестри; наследници на такава трагична народна история; пообъркани; заблудени (с. 17 – „Някои дори се пообъркаха“, „Човек, който е наследник на такава трагична народна история, може да се заблуди“); такива люде; части, откъснати от собствената му снага (на народа – с. 19); техните далечни прадеди, които са били помохамеданчени са носили български имена (с. 23); като родни братя и сестри на останалите българи (с. 23); нашите сънародници с възстановени български имена (с. 25) (из раздела Статии).*

Конотации на номинативната верига:

Чрез наименованията на българските турци се поставя акцент върху насилственото приемане на исляма от техните предци, вследствие на което те са определени като български мюсюлмани, изстрадали от раздвоението, замъгленото национално съзнание и оковани от консерватизма и национализма на реакционната пропаганда

(турската в случая). Същите наименования на българските турци и възродителния процес се използват в документи на официалната власт. Например в Изказването на министъра на вътрешните работи ген.-полковник Димитър Стоянов на съвещанието с партийния, държавния и обществен актив по проблемите на Възродителния процес, проведено на 4 март 1987 г. в ЦК на БКП, се използват наименованията „възстановяването на имената“ и „Ислямизираните по време на турското робство българи“ (с. 4).

И въпреки че е известно, че комунистическата идеология води война с религията, в документа връщането към българския народ не е обвързано с необходимостта от смяна на религията:

И ето защо, ако по-рано връщането към българския род е било обикновено свързано с покръстването в църква, днес то няма нищо общо с религията (с. 5);

Ако у нас има хора, които изповядат исляма, те са синове на същия този народ, от който някога са били откъснати прадедите им, за да бъдат помохамеданчени насила – с надеждата, че ще бъдат противопоставени на техните родни братя и сестри (с. 6);

Що се касае до вероизповеданията: те у нас не са свързани, пък и никъде другаде не са свързани с националността (с. 24).

Смяната на имената е мотивирана с изграждащия се социалистически човек, чието съзнание не се определя от социални слоеве, религиозни и етнически групи, нито от религии:

Смисълът на възстановяването на българските имена е осъзнаването на създаденото обективно единство между основните класи, социални слоеве и етнически групи, които са били формирани на нашата родна земя по силата на превратностите на нашата история. Неговото съдържание е социалистическото национално съзнание (с. 5).

Българските турци са видени като синове на българския народ, като наше население и сънародници, като обезправени, но и равни с останалите български граждани на социалистическата държава. Отношението към турския им произход е регистрирано с поставянето на словосъчетанието „български турци“ в кавички и придружаването му с пояснението „тѝй наречените“.

Българите, българският народ:

- *останалото население; братя от целия български народ; народ борец, народ строител на социалистическото общество; борец за новото, строител на социализма; радетел на дружбата, мира и сътрудничеството между народите; техни (на българските турци) родни братя и сестри; българите; свободен човек, силен с обществото и неговите ценности; български люде (използването на архаизма цели подчертаването на връзката с традицията и устойчивостта на българина); българския народ (из раздела Отговори на зададени въпроси);*
- *погубван масово и още по-масово поглъщан в продължение на цели пет века, за да възкръсне от пепелищата и огизналата в кърви земя по някакво чудо (с. 19, из раздела Статии).*

Конотации на номинативната верига:

Наименованията за българите създават образ на новия социалистически човек в едно ново общество, в което национализмът и интернационализмът съжителстват в синхрон:

Българин днес значи борец за новото, строител на социализма, радетел на дружбата, мира и сътрудничеството между народите. От тази позиция възстановяването на българските имена е историческа закономерност, тя отразява новите исторически условия и ново-то съзнание на целия наш народ (с. 5);

Всеки у нас разбира, че да бъдеш българин значи да си свободен човек, да си силен с обществото и неговите ценности, с прекрасните български люде (с. 9).

I.2. Употреба и противопоставяне на образите НИЕ – ТЕ

Особеност на публичната комуникация през социализма е ясното разграничение на колективните идентичности въз основа на подкрепата или отхвърлянето на комунистическата идеология и политики.

Организацията на първата част като въпроси и отговори предполага активизирането на опозицията поддръжници/врагове на възродителния процес. Затова аргументацията се организира чрез противопоставянето на образите на „нашите“ и „чуждите“, чието описание се гради основно върху евфемизмите и дисфемизмите.

Образът на поддръжниците

По-силен акцент се поставя на „масовата подкрепа от мюсюлманите“, която показва, че дори водачите на мюсюлманската общност са застанали на страната на инициаторите на Възродителния процес. Съобщава се за „знаменателната“ реакция на „ислямската църква“, мюфтиите и имамите, които са определени като български и е наблегнато върху тяхното патриотично българско самосъзнание.

Българската ислямска „църква“:

...зае патриотична позиция в полза на нашия народ (с. 5).

Българските мюфтии:

Редица духовни лица бяха между първите, които приеха нови имена (с. 5);

Те дадоха да се разбере, че в България няма турски мюфтии и турски мюсюлмани (с. 6);

Тази позиция на мюсюлманското духовенство е знаменателна. Тя показва колко всеобхватен е процесът на проясняването на българското национално съзнание (с. 6).

Преразказват се пасажии от съдържанието на декларацията на българските мюфтии, подкрепена от районните имами, които общуват с мюсюлманите, изразяват техните мисли и чувства (с. 6):

Огромното мнозинство на участниците в този възродителен процес са дълбоко убедени, че този е пътят, който води към тяхното и на децата, и на внуците им щастие, сигурност и спокойствие в родната земя – България (с. 13).

Образът на „нашите“ се допълва от изказвания на български ръководни дейци, които подчертават българското гражданство на българските турци:

Неведнаж нашите ръководни дейци са заявявали, че тъй наречените „български турци“ нямат нищо общо с турската нация и турската държава. Те са български граждани на нашата социалистическа родина, в която веднъж завинаги са ликвидирани безработицата, експлоатацията и потисничеството и нямат и не могат да имат нищо общо с една реакционна империалистическа държава каквато е Турция (с. 14).

На страната на България е и международното право, според което:

Всеки опит на друго правителство, на друга държава и международна организация да се занимават с положението на българските граждани, е грубо нарушение на нормите на международното право и посягателство върху суверенитета на нашата страна (с. 14).

Аргументът, че българските управници са подкрепени от ислямските духовни водачи и международния правен мир, създава усещането за категорична вътрешна и външна подкрепа на възродителния процес, който защитава единството и суверенитета на българската нация.

Образът на врага

На първо място се описва турската държава в миналото и сега, като се говори за империалистическия и завоевателен характер на Турция, за геноцида на малцинствата, който тя осъществява на територията си, но и за стремежа ѝ да приобщи турското малцинство в България:

– акцентира се върху агресивната и империалистическа политика на Турция, като се използват изразите *днешна буржоазна Турция; завоевателна политика на турската държава в миналото; турските власти; турски управляващи кръгове; реакционна империалистическа държава, каквато е;*

– отношението към малцинствата на турска територия се характеризира като *гражданска война с малцинствата; геноцит; асимилация; българското малцинство в Турция няма право да се нарича българско – За потъпкване на правата на националните малцинства турските власти си служат със свиреп полицейски терор, масови убийства, арести, с многолюдни процеси и многобройни смъртни присъди (с. 11); Турските управляващи кръгове обаче не признават, че тези техни действия, които са грубо нарушение на международните договори и конвенции, са геноцит и асимилация (с. 11);*

– отношението към турското малцинство в България се коментира в светлината на изселническия проблем (спогодба за изселване от Турция до 1978 г.), наречен *„изселничеството“*, *поддържане на раздвоеното съзнание на потомците на помохамеданчените някога българи; изселнически въпрос; механизъм, който върши работа за ерозията на съзнанието на част от населението на България;* както и в контекста на слуховете за организирана от Турция международна намеса, наречена *чужди услуги за „допълнително освобож-*

даване“; „грижи“ за свободите и правата на българите. Последните са коментирани в материалите като параван, зад който се прикрива стремежа да бъде надяната примката на духовното заробване и политическо обвъркване на мюсюлманското малцинство в България, нямащ общо с демокрацията и хуманизма (с. 14), а позицията на българската партия и държава е заявена категорично: няма и няма и да има никакво изселване в Турция. Няма и не може да се водят никакви българо-турски преговори по този въпрос. Въпросът с тъй наречените „български турци“ е приключен (с. 10).

На второ място е очертана ролята на турската пропаганда, видяна като турска националистическа пропаганда; турска официална пропаганда в плен на реакционните националистически илюзии (с. 7); турска реакционна пропаганда; реакционните среди в Турция, чиито рицари и ибрикчии водят яростна клеветническа и антибългарска кампания. Употребата на ироничното рицари и обидното ибрикчии показва прекрочване в полето на образността и публицистиката с цел въздействие върху чувствата на читателя.

Действията на турската държава са квалифицирани като пропаганда, контрареволуционни, антикомунистически намерения (с. 7), антибългарска омраза (с. 7), антибългарска кампания в Турция (с. 9), дейност за съхранение на консервативните традиции (с. 4). Разобличават се механизмите за манипулация, които използва чуждата пропаганда:

(1) Очертаване на действията на чуждата пропаганда като добре планирана дейност:

И ако това беше само израз на чувства, то можеше повече или по-малко да бъде 0, които до двадесетте години тук били непознати (с. 4).

Посочва се целта на тази дейност:

А целта е една единствена: да се сее страх и недоверие у нашите сънародници, с които делим и труд, и хляб (с. 7);

Тъкмо това е целта на цялата антибългарска кампания в Турция. Нищо добро тя не мисли за българите и българските мюсюлмани. Нейните рицари не се спират пред нищо само и само да оклеветават пред света родината ни (с. 9).

(2) Разобличаване на клевети на чуждата пропаганда (Главното оръжие, което използват те, е клеветата (с. 7):

Клевета:

Показателен е фактът, че българските мюфтии излязоха с декларация в отговор на яростната клеветническа кампания на турската пропаганда, която твърди, че в България властите рушили джамиите, че на мюсюлманите не било давано право да извършват своите религиозни обряди (с. 6, в отговора на 2. въпрос).

Разобличение:

Клеветата, че се разрушават джамиите и другите светини на българските мюсюлмани, че се забранява религиозен живот има за задача да привлече общественото мнение в тези страни в посока, която на нася вреди на България (с. 7, в отговора на 3. въпрос).

(3) Посочване на спекулации на чуждата пропаганда:

Ударението се поставя върху спекулирането с религиозните чувства на мюсюлманите не само в Турция, но и в другите страни, където се изповядва исляма (с. 7).

(4) Разобличаване на информация от чуждата пропаганда, като се свежда до слухове:

Слуховете, че Турция щяла да организира международна намеса, която да спре възродителния процес, са от рода на народната поговорка: „гладна кокошка просо сънува“ (с. 13).

(5) Разкриване на техниките за фабрикуване на фалшиви новини от чуждата пропаганда.

Случаят Александър Маринов Улянов служи, за да се изгради образът на героя: избягал от своите „покровители“; подложен на жестоки изтезания, корав българин:

И тъй, насилия спрямо Александър Маринов са упражнявани, но не в България, а в Турция, за да бъде пречупен там българския му дух (с. 9).

Традицията да се дават малкото или фамилното име на някой борец за новия строй на новородени или на лица, на които да бъдат сменени имената, е спомената в книгата *Езикът на Третия райх*

на Виктор Клемперер (2022: 113). Тази традиция е обвързана с желанието на всяка революционна промяна за нещо ново, което да се противопостави на валидното до този момент. В случая представител на турското малцинство е „възстановил“ възприети и ползвани в българското общество имена – Александър Маринов, но за фамилия е приел бащиното име на идеолога и лидера на революцията в Русия Ленин. По този начин фамилията Улянов придърпва преименуването не просто към възстановяването на българския род, а към идеята за формирането на социалистически човек без значение на етноса и религиозната му принадлежност.

Стриктно се изобличава механизмът на лъжата, като се разглежда хронологично случаят с Александър Маринов Улянов. В таблица 1 са представени фактологичните канали на случая Улянов в турските медии и в българското публично пространство. В методическото пропагандно указание фактите от турската преса са представени като изфабрикувани лъжи, които се опровергават с „проверени“ факти.

Факти (в турската преса)	Факти (в методическото указание)
„първият свидетел“, избягал от България	отишъл на екскурзия в Австрия и насила откаран в Мюнхен и оттам в Турция
разказал за „насилието“ при смяната на имената	отказал да направи изявления против България; разказал на журналистите, че си сменил името, защото се чувства българин и желанието му е да се върне в родината си
съобщено във в. „Хюриет“, че е треньор по бокс в Пловдив с 200 победи, от които 150 с нокаут	самият Маринов заявява, че е бръснар, а през последните години отглежда овце

Таблица 1. Фактологични канали на случая Улянов в турската преса и в методическото указание

(б) Демаскира се употребата на шантажа от чуждата пропаганда:

Най-малко за това мислят турските управници. Те ги [българските турци] шантажират, та белким някои се паникьосат да изтеглят своите влогове и да похарчат спестяванията си за ненужни вещи. Надяват се, че лековерни хора ще се уловят на тази плитко скроена

хитрост и ще започнат да противодействуват на възродителния процес (с. 10).

I.3. Метафорични конструктори за осмисляне на събитието

Тясната връзка между метафората и евфемизма е отразена в двуполусния модел на идеологическия дискурс на П. Чилтън, който ги определя като двата фундаментални „похвата“, двойката допълващи се полюси, при които метафорите конструират действителността, а евфемизмите я изкривяват или маскират (Chilton 1987: 14). Примерите в настоящата статия показват, че ако метафорите конструират картина на реалността, повлияна от интересите на създаващите дискурса, то те изпълняват същите функции, каквито П. Чилтън възлага и на евфемизмите.

За да е успешна манипулацията, е необходимо интерпретациите да отпращат към добре познати в обществото стереотипи и морални норми. Методиката на Лейкф и Джонсън (Lakoff, Johnson 2002: 3) ни дава възможност да проучим как чрез метафорите се манипулират обществените нагласи към възродителния процес. Те твърдят, че метафората е средство за опознаване на света и че нашата концептуална система е метафорична в по-голямата си част. Нашата когнитивно неосъзната концептуална система моделира начина, по който ние осмисляме всички аспекти на опита си, създава рамките (менталните структури), с помощта на които мислим за различните понятия. Метафората е посредник между знанието и емоцията, между съзнаваното и несъзнаваното и е част от манипулативния дискурс в тази своя роля. Ето защо изследването на метафоричните конструктори подпомага дешифрирането на манипулативните похвати на пропагандата по отношение на възродителния процес.

Метафоричните конструктори се появяват още в първата, но се реализират в пълнота във втората част на бюлетина, състояща се от две статии – *Пътят на удивителното проглеждане* и *Възстановяване на българските имена*.

Метафората съзряване/назряване (подглавата *Съзряване*, с. 16):

Назряване на онова удивително проясняване, обхванало като верижна реакция за дни и седмици цялата ни родина в края на миналата и началото на настоящата година (с. 17);

В историята не стават големи събития, засягащи интересите на много хора, без да са назрели от обективния ход на нещата, без да са осъзнати като жизнена потребност (с. 18–19);

Логиката на историята диктуваше необходимостта от тази стъпка (с. 23).

Метафорите в опозиция проглеждане/помрачение – народът е прогледнал за социализма; помрачението, наследено от кървавите векове; недоизбистреното им национално съзнание; удивително проясняване; пълното проглеждане нарастваше като лавина (с. 18); това незабравимо и съдбовно проглеждане (с. 18). Разглеждат се конкретни случаи на проясняване на българското съзнание у потомци на помохамеданчени наши сродници.

Метафората път – народът е извървял пътя към социализма в многовековния си стремеж към хуманизъм и социална справедливост, демократизъм и народовластие, за ново раждане, нов път и щастие (с. 22):

Те всички вървяха по пътя на Анифе, която отдавна стана Ана, за да се омъжи за Стефан, въпреки забраната на нейните родители и лютите закани на братята ѝ (с. 17);

Така се налага изводът, че смяната на имената по правило е била свързана и продължава да се свързва с нещо ново в историческия път на народа и в живота на отделната личност (с. 22);

И все тъй устремено ще върви българският керван по пътя, начертан от нашата родна партия (с. 25).

Метафората завоюване/борба – социализмът е историческо завоевание; – съдба, начин на живот, стремеж към хуманизъм и социална справедливост, демократизъм и народовластие; историческо завоевание, многовековен стремеж; дело на трудовете ръце на всички ни; завоеванията му виждат хората от различни краища на света; борба на народа за изграждане на зрелия социализъм, за активен принос в отстояването на делото на мира и бъдещето на нашите деца и внуци (с. 24).

Чрез идентифицираните метафори Възродителният процес се осмисля като назряване на събитието вследствие на обстоятелства в миналото и сегашното развитие на обществото, което е съпроводено от път на преминаване от помрачение към проглеждане и проясняване, за да се стигне до ново раждане и щастие. Събитието се определя като историческо завоевание на едно ново социалистическо общество.

II. Технологии на убеждаването

II.1. Позоваване на чужди авторитети. Използването на думи от авторитети, казани по повод на други събития и с друг смисъл, във връзка с възродителния процес е често използван манипулативен похват в пропагандата:

И нищо чудно, че неговите исторически завоевания ги виждат хората от различни краища на света, ние вярваме на писателя на Федерална република Ерви Фишер, който категорично заявява: „Европа ще живее дотогова, докато съществува България! Българската култура никога няма да загине, защото нейното дело е безсмъртно!“ (с. 15);

Та нали такива люде има предвид Паисий Хилендарски със своя изгрящ и яростен вик: „О, неразумний и юроде, поради що се срамиш да се наречеш болгарин...“ (с. 17–18);

В душите ни пламти Паисиевото завещание и то ще живее докато е жив народа ни. И стиснали тази безценна книжка на големия българин ние имаме чувството, че държим в ръцете си ключа към историческите уроци, към народната памет и към нашето днешно единение (с. 19).

II.2. Генерализации. Обикновено генерализации се използват, за да се очертае повсеместното приемане на социализма – завоеванията му виждат хората от различни краища на света; признателни са му „и млади и стари, хора с различни професии и съдби, комунисти и безпартийни, атеисти и религиозно вярващи, колкото и малко да са последните“ (с. 15); той е дело на трудовите ръце на всички ни.

II.3. Позоваване на самосъзнанието на хора от малцинството. В специална част от текста се привеждат примери с дочути разговори – (1) във влака на посребрена учителка–патриотка и две от тѣй наречените „български туркини“ за престилките от прабабите им (с. 16); (2) с Фатме, която чете за Васил Левски и от Любен Каравелов и която се гордее, че децата ѝ знаят български така, че „няма да помислиш, че не са българчета“ (с. 16); (3) с млад работник със средно образование от Кърджалийско, който е учил в училище турски език, а учителят му се е подигравал, че всяка втора дума му е българска (с. 17). Тези примери целят да внушат усещане за широко разпространена позиция

в обществото. Похватът е популистки. Обобщението съдържа емоционална аргументация: *„Винаги, когато съм участвувал в такива разговори, съм имал чувството, че всички се докосваме до нашата обща българска струна, че само една стъпка е нужна, за да кажат тези наши сънародници, че са българи“* (с. 17).

II. 4. Повишаване на емоционалния градус чрез сходни синтактични конструкции. Цитирани са „обикновени хора“: побелели старци (*Какво сме ние без България!* – с. 18), млада жена с емигрирали в Турция родители (*Трябваше по-рано, преди да започне изселването* – с. 18), младежи със средно образование (*Защо тъй малко учихме за тези неща в училището?* – с. 18), млад работник (*От къде мога да прочета по-подробно за историята?* – с. 18).

II.5. Изобличаване на чуждите пропагандни внушения и шантаж. В материалите, предназначени за насочване и контролиране на обществените нагласи, комунистическият режим разобличава чуждата пропаганда от *враждебните на народа ни центри* (с. 19):

Но че може да бъде шантажиран цял един народ, като се използват имената на част от неговите хора, това е вече исторически факт (с. 23);

Реакционните среди в Турция и водената от тях пропаганда се позовава на турско-арабските имена и на ислямското вероизповедание на потомците на помохамеданчените в миналото българи, за да внушат, че те принадлежат към турската нация и че трябва да се изселят в Турция. Така се мъчеха да ги държат с помощта на имената и религията в ръцете си и да ги обработват както си желаят (с. 23);

В същото време реакционната турска пропаганда беснее (с. 25);

Тежко и горко на този, който се мъчи да злоупотребява с човешките преживявания и сее недоверие, неприязън и вражда (с. 25).

II.6. Позоваване на тежкото минало. Основен мотив в търсенето на доказателства за необходимостта от „връщане“ на българските имена е насилственото налагане на турските имена. Османското робство се описва като непосилно иго, потурчване (с. 20), трагична и драматична история, която води към пречистване (с. 20); пълно робство; петвековното османско робство; налагане на исляма чрез

кръвопролития, насилия, измами и какво ли не (с. 21); османско завоевание (с. 24), османските турци са поробители:

Историческото развитие на българите било не само затормозено, но и върнато с векове назад (с. 21);

Ето, дочуваме гласа на българска народна певица. Тя пее и нарежда песен след песен. И колко много са тези, дето за потурчването разказват. Тези песни са превръщали мъката в сила. С нея нашите деди са надживели непосилното иго (с. 20).

II.7. Представяне на явлението като нормален ход на историята.

В методическото указание се описват две масови смени на имена на хората: по време на християнското покръстване „в името на прогресивното развитие на тогавашното българско общество“ (с. 21) и по време на падането на България под османско иго като част от различните форми на помохамеданчвания (обърни внимание на множественото число!). Внушението, че това е процес, който не е спирал и който е обикновен и предизвикан от тежкото историческо минало, е начин да се намали страха от непознатото, да се покаже, че се случва нещо съвсем очаквано и правено много пъти преди това: „Историята на връщането на помохамеданчените българи към родните сестри и братя е толкова стара, колкото е стара историята на османското завоевание по нашите земи. Въпреки смъртната угроза, такива стъпки са били предприемани още в началото на робството“ (с. 24).

Намесват се и индивидуалните смени на имената с по-друг характер – на борците за национална свобода и на участниците в борбата против капитализма и фашизма с цел да се скрие отделната личност от врага (с. 21–22), като се дават примери с Левски и десетки легендарни партизански командири, партизани и др. като Малчика, Чочоолу, Чапай и т.н.; на хората на изкуството като „символ на раждането му като творец“ (с. 22) – Елин Пелин, Ран Босилек, Павел Вежинов. Целта е да се създадат асоциации за смяната на името като за нещо добро, героично, като ново раждане и нова посока и като присъединяване към едно ново общество на новия социалистически човек: „Хиляди са причините те да се чувстват като родни братя и сестри на останалите българи: българската земя, българската родова кръв, общата историческа съдба през тринадесетте века на България и най-вече в годините на историческия връх след Априлския пленум на Централния комитет на партията“ (с. 23–24).

II.8. Позоваване/отричане на поверия. Използването на поверията ту за да се подкрепи чрез тях извършеното, ту за да се отрече разпространяван в обществото слух е типично манипулативно поведение. Ето пример за двусмисленото отношение към поверията: „От дълбока древност са дошли различни поверия. Едно от тях гласи, че смяната на името носи добро на неговия носител. И до днес ескимосите поддържат традицията старите хора да си сменят имената, като вярват, че по този начин удължават пълноценния си живот“ (с. 20) vs фразата „И без да сме в плен на поверията...“ (с. 22), а в следващото изречение се казва: „Някога е имало и друго поверие, че като се използва името на отделния човек, може чрез магия да му бъде сторено зло. Няма спор, че това е празна работа. Но че може да бъде шантажиран цял един народ, като се използват имената на част от неговите хора, това е вече исторически факт“ (с. 23).

Още лингвостилистични технологии при осъществяването на пропагандните стратегии в текстовете от Бюлетина

Езикът на бюлетина използва и се придържа към стилистичните особености на официалната пропаганда.

Използва се огромен обем от устойчиви словосъчетания като: *създадени/липсваха предпоставки; елементарни битови и културни условия; с гордо вдигнато чело; патриотично българско самосъзнание; корав българин; измислица от началото до края; материално-техническа база; обществени отношения; социална структура; историческа памет; познавателни и художествени ценности; идеали и дръзки планове; исторически отговор; подхранвано от враждебни на нашето общество сили; люти закани; ярки чувства и мисли; незабравими случки и думи; в душите ни пламти; борците за национална свобода; борбата против капитализма и фашизма; изискванията на конспирацията; борбата на народа за изграждане на зрелия социализъм; активен принос в отстояването на делото на мира; бъдещето на нашите деца и внуци; здраве, радост и щастие в семейството; спорен и плодоносен труд в обществото; в името на благоденствието на целия народ на сегашните и идните поколения.* Устойчивите словосъчетания са характеристика на клиширания език на тоталитарното общество. Чрез тях се очертават идеологическите граници на интерпретацията на събитието, т.е. те са част от един отработен идеологически регистър на комунистическата пропаганда.

Първоизточникът на този идеологически дискурс се идентифицира през употребата на русизми: *участвувал; използвава; що се касае* (с. 24); *угроза* (с. 24); *противодействуват* и др.

Към използването на устойчиви речеве клишета се прибавя и повторението на синтактични конструкции с убеждаваща функция – *Показателен е фактът, че...; Всеки у нас разбира, че...; Остава в плен на...; Не може и дума да става, че...*

Присъствието на паремиологични цялости характеризира пропагандните материали. Сентенции и поговорки като *целта оправдава средствата* (по отношение на турската пропаганда); *гладна кокошка просо сънува* (с. 13, по отношение на Турция); *Както казва народът при подобни случаи: кучетата си лаят, а керванът си върви* (с. 25) – са популистки похват, чрез който посланията се аргументират с народната мъдрост и прагматизъм. Чрез паремиологичните конструкти се повишава и разговорността, която е припознавана от аудиторията като достъпен начин за представяне на съдържанието.

Усещането за разговорност се създава и чрез сравнения и архаизми, заимствани от народното творчество („*български туркини*“ – *бели като „Мара бяла българка*“, нар. песен; *снага*), и чрез удвояването на допълнението (*неговите исторически завоевания ги виждат хората*), и чрез обособени части (*Дават се предложения, изразява се готовност да се приемат, видите ли, и такива наши съграждани, които са с възстановени български имена*, с. 10; *Те ги [българските турци] шантажират, та белким някои се паникьосат да изтеглят своите влогове и да похарчат спестяванията си за ненужни вещи* (с. 10).

Емоционалната аргументация се осъществява чрез реторически въпроси и възклицателни конструкции: *Но уви!* (с. 8); *За какво се прави всичко това?* (с. 10); *Кого ли не развълнува това събитие!* (с. 17); *Дано някой писател да намери сили да пресъздаде станалото*, (с. 18); *Нима то можеше да бъде организирано по сценарий* (с. 18), чрез епитети и хиперболи (*изгарящ и яростен вик; Хиляди са причините те да се чувстват като родни братя и сестри на останалите българи* (с. 23), чрез графичното преобръщане на смисъла на думите в кавички: *Ако може да се смята, че е някакво „право“ раздвоението и несигурността, то от това „право“ нашите сънародници доброволно се отказаха* (с. 12). Използва се и плурализацията като хиперболизиращ похват в примери като *Насилия ... са упражнявани...* (с. 9). В случая множественото число на събирателното съществително е употребено, за да се акцентира върху наличието на различни

и много видове принуда, на които е подложен представител на малцинството.

Заклучение

Анализът на Бюлетина показва, че пропагандните стратегии на комунистическия режим в България по отношение на Възродителния процес се реализират чрез набор от средства, използвани в идеологическия дискурс на властта, както и чрез похвати, характерни за публицистичния дискурс на времето.

Като основни пропагандни стратегии се очертават (1) употребите на евфемистични названия и на метафорични конструкти на събитието и участниците в него, за да се представи то в най-благоприятна светлина пред обществеността, както и на противопоставянето на образите на НИЕ – ТЕ групите, за да се изгради положителният образ на комунистическия режим и неговите поддръжници и отрицателният образ на противниците на Възродителния процес чрез разобличаването на действията им като планирани, клеветнически, спекулативни, лъжливи и пр.; (2) реализирането на разнородни технологии на убеждаването като позоваване на чужди авторитети, на самосъзнанието на хора от малцинството, на тежкото минало, на поверията; генерализации; повишаване на емоционалния градус чрез сходни синтактични конструкти; изобличаване на чуждите пропагандни внушения; представяне на явлението като нормален ход на историята, за да бъде убеден читателят в правотата на разпространяваната гледна точка и в ползите от събитието.

В реализирането на тези пропагандни стратегии се включват още лингвостилистични технологии като придържането към устойчиви словосъчетания и русизми от идеологическия регистър на социалистическата власт; използването на популистки езикови похвати като паремии, разговорни средства; засилващите емоционалната аргументация реторически въпроси и възклицания, епитети, хиперболи, плурализация.

В текстовете от Бюлетина се реализира основният набор от пропагандни стратегии, които целят да конструират събитието в желана светлина и да насочат общественото съзнание чрез разнообразни лингвостилистични похвати към възприемането му като истина.

Всъщност пропагандната механика създава един постигинен образ на събитието, като прилагателното „постигинен“ би следвало да се разбира в значението си, описано в Оксфордския речник: ‘свързано или указващо обстоятелства, в които обективните факти са по-малко повлияващи оформянето на общественото мнение, отколкото апелите към емоциите и личните убеждения’ [прев. мой, А.Е.] (OED 2016).

Библиография

- Бернайс, Е. (2019). *Пропаганда*. София: Изток–Запад.
- Ефтимова, А. (2016). *Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата*. София: Просвета.
- Клемперер, В. (2022). *Езикът на Третия райх*. Прев. А. Димова. Пловдив: Жанет 45.
- Михайлов, Г. (2016). Комунистическият режим срещу мюсюлманските общности. В: *Презентация от конференцията „Тоталитаризмът в България 1944–1989: Преосмисляне чрез знание“, Враца, 21.11.2016 г.*; <http://www.desehistory.com/2015/09/blog-post.html> [5 X 2022]
- Стаменов, М. (2019). Място и функции на стереотипа в публичното речево поведение по време на социализма. В: *Стереотипът в славянските езици, литератури и култури, Т. 1 Езикознание*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 181–191.
- Chilton, P. (1987). Metaphor, Euphemism and the Militarization of Language. In: *Current Research on Peace and Violence*, Vol. 10, No. 1, War, Peace & Culture, 7–19; <http://www.jstor.org/stable/40725053> [12 X 2022]
- Lakoff, G.; Johnson, M. (2002). *Metaphors We Live by*, The University of Chicago.
- Mazurkiewicz–Sułkowska, J. (2020). Język pracowników służb specjalnych w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej i w Bułgarskiej Republice Ludowej (na przykładzie analizy teczek TW „Bolek” i TW „Sabina”). W: Goźdz–Roszkowski, S.; Buras–Marciniak A. (red.) *Języki specjalistyczne w komunikacji interkulturowej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 119–132.
- OED: *Oxford Learner’s Dictionaries*. (2016); <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth> [12 X 2022]

Използвани източници

Бюлетин „Плът от плътта на народа“ (материали в помощ на агитаторите, докладчиците и лекторите). Серия Патриотично възпитание, №2, април 1985. Автор: к.ф.н. Цаньо Стойнов. Габрово: Дом за политическа просвета към Окръжен комитет на БКП – Габрово, серия Патриотично възпитание.

Изказване на министъра на вътрешните работи ген.-полковник Димитър Стоянов на съвещанието с партийния, държавния и обществения актив по проблемите на възродителния процес, проведено на 4 март 1987 г. в ЦК на БКП – 15 с.; <http://www.desehistory.com/2014/09/04031987.html> [12 X 2022]

The language of communist propaganda for the Revival Process (based on auxiliary materials for campaigners, speakers, and lecturers)

Summary

The purpose of the study is to establish the propaganda strategies of the communist regime used while publicizing the events known as the Revival Process. The language used in a bulletin published in April 1985 and comprising auxiliary material for agitators, speakers, and lecturers, is analyzed. Two main propaganda strategies are highlighted which were implemented through a variety of linguistic and stylistic techniques. The texts from the Bulletin are an attempt at controlling the public consciousness by manipulating the presentation of the revival process as a moment of enlightenment and social rebirth through the restoration of names and a return to the Bulgarian lineage.

Андреана Ефтимова е професор и доктор на науките във Факултета по журналистика и масова комуникация при Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тя е автор на 7 монографии по проблемите на медийния език и стил, езика на политическата коректност, езика на омразата, медийните регистри, невербалната комуникация и академичното и журналистическото есе. Научните ѝ интереси са в областите на медиалингвистиката, медиастилистиката, текстолингвистиката, психо- и социолнгвистиката, семиотиката, невербалната комуникация.

e-mail: a.eftimova@uni-sofia.bg